

4. Кривицький Ю. В. Вплив правової культури на ефективність реалізації правової реформи. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 22–27. doi: 10.36695/2219-5521.2.2023.03

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року» від 9 грудня 2022 р. № 1155-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155-2022-%D1%80#Text>

*Кривенко Валерія Вадимівна,
ад'юнкт кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ*

ФУНКЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА КОГНІТИВНИМ МАНІПУЛЯЦІЯМ

Стрімкий розвиток цифрових технологій, зростання обсягів та швидкості циркуляції інформації, а також трансформація комунікаційних процесів зумовили формування складного та нестабільного інформаційного середовища, яке характеризується підвищеною вразливістю до гібридних загроз. За таких умов дезінформація та когнітивні маніпуляції набувають системного характеру, перетворюючись на інструменти цілеспрямованого впливу на суспільну свідомість. Особливої гостроти зазначена проблема набуває в умовах воєнного стану, коли інформаційний простір стає окремим полем протистояння, а дезінформаційні кампанії та пропаганда фактично виконують функцію інформаційної зброї.

Масове та цілеспрямоване поширення фейкових повідомлень, маніпулятивних наративів і викривлених інтерпретацій подій створює ситуацію постійного інформаційного тиску, сприяє когнітивному перевантаженню населення, формуванню станів тривожності, паніки, недовіри до державних інститутів і соціальної дезорієнтації. У цьому контексті особливої ваги набуває розроблення та впровадження ефективних механізмів превентивної комунікації як складової системи інформаційної та національної безпеки.

Аналіз наукових джерел засвідчує відсутність універсального визначення поняття «дезінформація». Так, дезінформацію та пропаганду пропонує розглядати як використання неправдивої інформації або інформаційних спотворень для маніпулювання громадською думкою та послаблення противника [1, с. 57]. У науковому дискурсі вона розглядається не лише як поширення неправдивих відомостей, а як системна, цілеспрямована та тривала діяльність, що має чітко окреслену мету та організовується певними суб'єктами – політичними групами, інституціями або державами. Водночас дедалі більшого поширення набуває поняття «мізінформація», яке використовується для позначення некоректної або оманливої інформації, що поширюється без

умислу введення в оману, однак також може мати негативні соціальні наслідки [2, с. 120].

Важливо підкреслити, що дезінформація не завжди ґрунтується на відвертій неправді. Достовірні факти можуть використовуватися маніпулятивно шляхом їх вибіркового подання, контекстуального викривлення або акцентування виключно на негативних аспектах із одночасним ігноруванням позитивних, що сприяє формуванню упередженого сприйняття об'єкта інформаційного впливу. У цьому сенсі дезінформація тісно пов'язана з пропагандою як формою цілеспрямованого нав'язування певних смислів і ціннісних орієнтацій [3].

Протидія дезінформації та когнітивним маніпуляціям і є складним завданням, яке потребує комплексного підходу та скоординованих зусиль як держави та її органів так і самого суспільства. Зокрема, необхідно погодитись з, професором Оксфордського університету та експерта з цифрових технологій Філіпом Говардом, який наголошує на тому, що ефективність протидії фейкам залежить від поєднання технологічних інновацій, розвитку критичного мислення в суспільстві та активної ролі урядів у підтримці прозорих інформаційних екосистем [4; 5, с. 63].

Одним із ключових елементів системи протидії дезінформації та когнітивним маніпуляціям постає превентивна комунікація. На відміну від реактивних заходів, саме вона орієнтована на випередження інформаційних загроз шляхом формування стійкого, критично налаштованого та інформованого суспільства [6].

Однією з базових функцій превентивної комунікації є інформаційно-роз'яснювальна функція, що полягає у своєчасному наданні перевіреної, достовірної та доступної інформації з боку державних органів і суспільно значущих інституцій. Така комунікація знижує ефективність фейкових повідомлень і мінімізує ризик поширення чуток у кризових ситуаціях [7]. Прикладом реалізації цієї функції є регулярні офіційні повідомлення державних органів щодо безпекової ситуації, роз'яснення причин та наслідків певних рішень, а також спростування дезінформаційних вкидів ще на початковому етапі їх поширення. В умовах воєнного стану така комунікація виконує стабілізуючу роль, знижуючи рівень тривожності та запобігаючи панічним настроям.

Не менш важливою є профілактична функція, яка реалізується через підвищення рівня медіаграмотності населення, формування навичок критичного мислення та здатності розпізнавати маніпулятивні технології. Науковці наголошують, що саме когнітивна підготовленість аудиторії є одним із ключових чинників інформаційної стійкості суспільства [8]. Прикладом реалізації цієї функції є освітні кампанії з розпізнавання фейків, пояснення типових маніпулятивних технік (емоційна поляризація, апеляція до страху, фальшиві авторитети), а також поширення рекомендацій щодо перевірки джерел інформації. Така діяльність формує у громадян навички самостійного аналізу інформації та зменшує ефективність дезінформаційних кампаній у довгостроковій перспективі.

Окреме значення має когнітивно-захисна функція превентивної комунікації, спрямована на запобігання закріпленню у свідомості осіб викривлених наративів та маніпулятивних смислових конструкцій. Її реалізація передбачає системне спростування дезінформаційних повідомлень, пояснення механізмів маніпуляції та формування альтернативних, науково обґрунтованих інтерпретацій подій [9]. На практиці ця функція реалізується через пояснення механізмів когнітивних викривлень, спростування маніпулятивних узагальнень, а також формування альтернативних, науково обґрунтованих смислових рамок. Важливою особливістю є те, що така комунікація повинна бути послідовною та повторюваною, оскільки когнітивні установки формуються поступово.

Нормативно-орієнтаційна функція полягає у формуванні ціннісних і правових орієнтирів, що визначають межі допустимого в інформаційному просторі та слугують основою для інтерпретації подій. У контексті гібридних загроз вона має особливе значення, оскільки дезінформація часто спрямована на розмивання базових соціальних і правових норм [3]. Прикладом реалізації цієї функції є комунікація, що підкреслює неприпустимість поширення панічних чуток, виправдання насильства або дискредитації державних інституцій у кризових умовах. Така діяльність сприяє консолідації суспільства навколо спільних цінностей і зменшує вплив деструктивних наративів.

Адаптаційна функція превентивної комунікації спрямована на забезпечення психологічної та соціальної адаптації населення до кризових умов. Послідовна та прогнозована інформаційна політика дозволяє громадянам краще орієнтуватися в умовах невизначеності та зберігати здатність до раціонального прийняття рішень [10]. Прикладом є роз'яснення змін у правилах безпеки, алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях, а також комунікація, що сприяє зниженню емоційного напруження та формуванню відчуття контролю над ситуацією.

Водночас превентивна комунікація виконує довіротворчу функцію, оскільки послідовна, відкрита та аргументована інформаційна політика сприяє зміцненню довіри громадян до державних інститутів, правоохоронних органів та засобів масової інформації. Довіра, у свою чергу, істотно знижує сприйнятливність суспільства до ворожих інформаційно-психологічних впливів [11; 12, р. 21; 13 с. 143]. Прикладом реалізації цієї функції є відкритість комунікації, готовність визнавати помилки, аргументованість повідомлень та узгодженість слів і дій. За відсутності довіри навіть достовірна інформація може бути сприйнята як маніпулятивна.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, доцільно констатувати, що превентивна комунікація в сучасному інформаційному середовищі виступає комплексним і стратегічно важливим інструментом протидії дезінформації та когнітивним маніпуляціям. В умовах гібридних загроз і підвищеної інформаційної турбулентності її значення полягає не лише у своєчасному інформуванні або спростуванні недостовірних повідомлень, а передусім у формуванні стійкого когнітивного та ціннісного простору, здатного мінімізувати ефективність маніпулятивних впливів.

Превентивна комунікація забезпечує перехід від реактивної моделі інформаційної безпеки до проактивної, орієнтованої на випередження загроз шляхом розвитку критичного мислення, зниження когнітивної вразливості та підтримання суспільної довіри. Реалізація її функцій у сукупності сприяє збереженню соціальної стабільності, консолідації суспільства та зміцненню інформаційної резильєнтності держави.

Список використаних джерел

1. Інформаційно-психологічні операції на геополітичній арені [Текст]: навч. посіб. / Сергій Валентинович Федонюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 3,49Мб. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/24508/1/pos_ipo2%2021.06.pdf
2. Нікітіна Н. Сучасні методи дезінформації та маніпуляції як інструменти впливу на свідомість молоді. // Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, (м. Умань, 31 трав. 2022 р.) / М-во освіти і науки України, уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; редкол.: О.О. Кравченко, А.І. Войтовська. Умань. С. 119-124.
3. Почепцов Г. Г. Пропаганда та контрпропаганда. Київ : Центр вільної преси, 2015. 256 с.
4. Howard, P. N., & Bradshaw, S. The global disinformation order: Global inventory of organized social media manipulation. Oxford University. 2019. P. 23.
5. Войчук В. Комунікаційні інструменти протидії недостовірній інформації. Інтегровані комунікації. 2025. № 1 (19). С. 60-65. URL: <https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/365/312>
6. Литвиненко О. В. Стратегічні комунікації в системі національної безпеки. Київ : НІСД, 2018. 224 с.
7. Белінська О. Є. Комунікативна безпека в умовах інформаційного суспільства // Наукові записки Інституту журналістики. 2019. № 2. С. 33–39.
8. Hobbs R. Media Literacy in the Information Age. New York : Routledge, 2010. 256 p.
9. Sunstein C. R. #Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media. Princeton : Princeton University Press, 2017. 336 p.
10. Гаврилюк Р. А. Комунікаційна політика держави в умовах кризових та надзвичайних ситуацій. *Державне управління: теорія та практика*. 2020. № 2. С. 112–121.
11. Castells M. Communication Power. Oxford : Oxford University Press, 2013. 571 p.
12. Action Plan against Disinformation. Brussels : European Commission, 2018. 26 p.
13. Почепцов Г. Г. Стратегічні комунікації: стратегія, тактика, практика. Київ: Альтерпрес, 2016. 304 с.

